

Nicolaus Cusanus

1976-ban született, tanulmányait a PPKE BTK magyar–angol–esztétika szakán végezte. Jelenleg a Sorbonne doktorandusz-hallgatója.

Többen rámutattak már arra, hogy a középkori bölcséletben nem létezik olyasmi, amit ma esztétikának hívnak, hogy a középkori gondolkozók jóval lényegibben gondolták el a szép vagy a művészet fogalmát, hogysesem az akár csak összevethető is volna a mai „esztétikai kultúrá”-val. A modern korban az esztétika valamiféle olyan tudományággá nőtte ki magát, amely bizonyos elméleti, de csak a legritkábban filozófiai megalapozottsággal arról a többitől élesen elkülönülő világrészeről tesz kijelentéseket, amit esztétikai tárgynak nevez. Így már a kritika, vagy az irodalomelmélet is bizonyos értelemben esztétika. Az ókorban és a középkorban azonban az esztétika, már amennyiben létezik, kifejezetten bölcséleti jellegű, ami azt jelenti, hogy nem bizonyos elméleti sémák, iskolák nevében bizonyos „esztétikai tárgy”-nak nevezett művekről beszél, hanem filozófiailag rendezett és rendszerezett tudásanyagot közvetít a világ egészéről, egy adott szempont szerint, ami többek között lehet a világ, a lélek, egy emberi alkotás vagy Isten szépsége is. A világ, a létezés egészéről beszél, a szépségre is tekintettel.

Ezért kell óvatosan bánnunk olyan szövegekkel, mint Nicolaus Cusanus alább olvasható kis írása, amit nyilvánvalóan félreérteneink, ha azt a mai értelemben vett esztétikaként fognánk fel. Cusanus írásának kiindulópontja nem egy műalkotás, hanem Isten szava, egy bibliai idézet: „Egészen szép vagy, kedvesem, és szeplő nincsen benned” (*Énekek éneke* 4,7). E körül a mondat körül szerveződik a latin nyelvű prédikáció, amelynek célja a Biblia szövegrészének értelmezése, és a benne rejlő jelentés és isteni intés felfedése. Cusanus prédikációja útmutatás az emberi lélek számára, és hódolat az isteni Szűzanya előtt, s ennek a benne felmutatott „esztétikai” elmélet csak eszköze. Ahogy már Erwin Panofsky is megjegyezte: „azok a mondatok, amelyekből a középkori skolasztika művészetelméleti nézeteit képesek vagyunk megismerni, pontosabban szólva kihámozni, a teológia gondolkodási folyamatainak pusztán segítő konstrukciói”.¹

Nicolaus Cusanust, az európai bölcsélet óriását nem szükséges bemutatni az olvasónak. Két világ határán állt, mint Szent Ágoston, de ő nem ókor és középkor, hanem a középkor és a modern kor határán élt, és ebben a végletekbe csapó, bizonyos értelemben egyre gazdagodó, bizonyos értelemben pedig egyre szegényedő korban alkotta meg a maga gondolati szintézisét. Utolsó alakja a középkornak, és benne él még az egész középkori tradíció, hit és tudás, de egyben már első alakja a formálódó modernitásnak, az új kornak, a reneszánsznak is.

¹Erwin Panofsky: *Idea. Adalékok a régebbi művészetelmélet fogalomtörténetéhez.* (Ford. Szántó Tamás.) Corvina, Budapest, 1998, 26.

Az *Énekek éneke* egy mondatához írt kommentárjában bátran támaszkodik nagy elődjekre, Dénesre, Szent Ágostonra, Nagy Szent Albertre, Szent Bonaventúrára és Szent Tamásra, és ezáltal mondatai hatalmas intenzitással teltek: minden kijelentése mögött évszázadok gondolkodási eredménye vagy meggyőződése áll. Ugyanakkor, miközben idéz, észrevétlenül a maga géniuszából is hozzátesz az évszázados hagyományhoz, nem azért, mert újat akar mondani, hanem azért, hogy az igazat, ha lehet, még igazabban, még világosabban mondja el saját hallgatóságának. Így lesz idézetekből építkező prédikációja nemcsak a hagyomány megújulása, testet öltése és megmutatkozása, hanem a folytonosan megújuló hagyomány képe is.

NICOLAUS CUSANUS

243. beszéd:

Tota pulchra es, amica mea et macula non est in te

1456, Brixen, Mária születésének ünnepén.

1 „Egészen szép vagy, kedvesem, és szeplő nincsen benned” (*Énekek éneke*, 4,7).

Mivel a dicsőséges szűz születését ünnepeljük, és e vers szavait zengjük, beszédünk tárgya a szépség lesz.

2 Először Dionysius azon megjegyzése jut eszembe a szépségről szóló fejtegetéséből, amellyel arra hívja fel a figyelmet, hogy görögül a jó neve „kalos”, a szépé pedig „kallos”, mintegy azt sugallva ezzel, hogy a szép és a jó közel áll egymáshoz. A görög „kalo” ige pedig latinul annyit tesz, mint „hívni”: hiszen a jó magához hív és csábít, és ugyanígy a szép is. A szépségre utal továbbá a „formosum” szó is, amely a formából jön, a „speciosum”, amely az eszméből (*species*), és a „decorum”, amely az ékességéből (*decorum*) vagy az „illik” igéből (*decet*). Hiszen ami illik, az szép és tetszetős.

3 És ha figyelünk, akkor szellemibb érzékeinkkel, amelyekkel a tanításokat követjük, a neki megfelelő módon fogjuk fel a szépséget. Azt mondjuk ugyanis, hogy szépsége van a színnek és az alaknak, valamint a hangnak, a dallamnak és a beszédnek. Ezért a látás és a hallás valamiképpen érzékeli a szépséget. Nem mondjuk szépnek viszont a szagot, sem az ízt, sem azokat a dolgokat, amelyek a tapintás körébe tartoznak, mivel ezek az érzékek nem állnak olyan közel az értelmes szellemhez, ezek ugyanis teljességgel értelem nélküli, avagy állati jellegű érzékek. Az emberi érzékek ugyanis az értelmes lélekkel való egységük miatt nemesebbek azoknál, amelyek az állatok sajátjai. Mert a nemesebb természet a vele egyesültet megneemesíti, ahogyan a napfény beragyogja a levegőt. A finomabb érzékek pedig szorosabb egységben állnak az értelemmel. Így a látást a szép forma és szín vonzza, akárcsak a hallást a szép harmónia. Ez pedig az